

УДК 821.161.2-1:355.01:711.43

МАЛИЦЬКА Анна – здобувач третього науково-освітнього рівня кафедри української літератури та компаративістики, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна (annaitilnen@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-2765-3154

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.54.6>

Бібліографічний опис статті: Маліцька, А. (2023). Репрезентація українського міста в сучасній мілітарній поезії. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 54, 54–91*, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.54.6>

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО МІСТА В СУЧАСНІЙ МІЛІТАРНІЙ ПОЕЗІЇ

Анотація. У статті досліджено тенденції репрезентації українських міст у сучасній поезії мілітарного спрямування на матеріалі антології «Весна озброєна» (37 віршів із збірки) і зроблено висновки про те, що на рівні культури це явище засвідчує фіксацію колективних меморіальних практик. Розглянуто репрезентацію назв міст як інтертекстем, локусів, топоекфразисів та символічних образів. У рамках першої тенденції назви міст окреслені як немарковані інтертекстеми (за поглядами Л. Скорини) загальнокультурного плану, що акумулюють поширені через посередництво ЗМІ наративи про перебіг російсько-української війни. Відповідно до цього назви міст у такому контексті визначені як алюзії, що допомагають обізнаному читачеві адекватно проінтерпретувати поетичний твір. Серед найчастотніших звернень – Харків, Київ, Маріуполь, Херсон та інші. Другим шляхом є звернення до міст як до локусів в імагологічній площині, а також крізь призму концепції «національного космосу» С. Андрусів. Спираючись на неї, можна говорити про подібність функцій образів міст у сучасній поезії та у творах періоду Другої світової війни. Також досліджено, що місто може виступати у ролі топоекфразису, причому характерним є «втручання» в його часопростір мілітарного дискурсу, а також поглиблена деталізація подій порівняно з першою тенденцією. Установлено, що через специфіку поезики досліджуваних текстів важко провести межі між зверненням до міста як до локусу та як до символічного образу, однак в останньому випадку, на нашу думку, місто постає більш «оживленим», інтимізованим для автора, або, навпаки, закоріненним в історико-культурні контексти (Батурін, Крути тощо). Відтак зроблено висновок про багатогранність представлення українського міста в сучасній мілітаристиці, а також його провідну роль у розгортанні загальновідомих для України та зарубіжного простору мілітарних і меморіальних наративів. Отже, міста є не лише місцем дії, а й свідками воєнних подій та злочинів рф, метафоричними учасниками війни.

Ключові слова: інтертекстуальність, алюзія, локус, символічний образ, образ міста, мілітарна поезія, імагологія.

MALITSKA Anna – Graduate Student at the Department of Ukrainian Literature and Comparative Studies, Odesa I. I. Mechnikov National University, 24/26, Fransuzskii blvd, Odesa, 65058, Ukraine (annaitilnen@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-2765-3154

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.54.6>

To cite this article: Malitska, A. (2023). Representatsiya ukrayinskoho mista v suchasniy militarniy poeziyi [The representation of the Ukrainian city in modern military poetry]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filolohiia" – Problems of Humanities. "Philology" Series:*

a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 54, 54–59, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.54.6> [in Ukrainian].

THE REPRESENTATION OF THE UKRAINIAN CITY IN MODERN MILITARY POETRY

Summary. In the article the tendencies of representation of Ukrainian cities in modern military poetry on the material of the anthology “Spring Armed” (37 poems from the collection) are studied, and it is concluded that in terms of culture this phenomenon testifies to the fixation of collective memorial practices. The representation of city names as intertextems, loci, topoechphrasid and symbolic images is considered. Within the first tendency, the names of cities are outlined as unmarked intertextems (according to the views of L. Skoryna) with a general cultural nature, that are acting as accumulators of narratives about the course of the Russian-Ukrainian war spread through the media. Therefore, the names of cities in this context are defined as allusions that enable an informed reader to interpret a poetic work adequately. Among the most frequent names are Kharkiv, Kyiv, Mariupol, Kherson and others. The other way is to refer to the cities as loci in the imagological prospective, as well as through the prism of the concept of “national cosmos” by S. Andrusiv. Based on it, there is a possibility of discussing the similarity of the functions of images of cities in modern poetry and in the works of the Second World War. It has also been studied that the name of the city can be a topoechphrasid, and its peculiar feature is the “interference” of military discourse into its space-time, as well as the detailing of events compared to the first tendency. It is established that due to the specifics of the poetics of the studied texts, it is difficult to draw the line between the appeal to the city as a locus and as a symbolic image. However, in our opinion, in the latter case the city becomes more “animated”, intimated for the author, or, on the other hand, rooted in historical and cultural contexts (Baturin, Kruty, etc.). Therefore, it is concluded that the representation of the Ukrainian city in modern military literature is multifaceted, and performs the leading role in the development of military and memorial narratives well-known for Ukraine and foreign space. So, the cities are not only the scenery, they are witnesses of war events and crimes of the Russian Federation, its metaphorical participants.

Key words: intertextuality, allusion, locus, symbolical image, image of a city, military poetry, imagology.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення росії 2022 року поряд з іншими трагічними подіями спричинило масові руйнування українських міст та населених пунктів. Відтак із перших днів війни їхні назви стали специфічними маркерами української боротьби, що закарбувались у ЗМІ, зокрема й закордонних. Українська дослідниця Н. Пирогова (2022), досліджуючи концепцію соціальної пам’яті, зазначає, що вшанування міст стало одним із проявів меморіальних практик на державному рівні: «Нагородження міст, що відзначилися подвигами, масовим героїзмом і стійкістю громадян назвою «Міста-Герої України»: Волноваха, Гостомель, Маріуполь, Харків, Херсон, Чернігів, Буча, Ірпінь, Миколаїв, Охтирка» (с. 138). Тенденція щодо збереження колективної пам’яті позначилась і на культурі. Назви українських міст як маркери увійшли до сучасного мілітарного дискурсу в літературі. З-поміж колективних зібрань творів ми виокремили

антологію воєнної лірики «Весна озброєна», яка вмістила твори 142 українських і зарубіжних поетів про перебіг російсько-української війни, для дослідження тенденцій зображення українського міста в сучасній мілітарній ліриці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні для статті ідеї про інтертекстуальність твору, не обмежену рамками літературного дискурсу, висловлені в працях Л. Скорини й О. Переломової. Ю. Черняк осмислює інтертекстуальність у тісному зв’язку з категорією дискурсу в літературознавстві. Всебічне дослідження феномену міста в українській літературі посідає чільне місце в працях С. Андрусів (місто як простір і текст), Т. Гундорової (про топос міста в модерному світосприйнятті), Н. Мочернюк (аналіз топоечфразису), І. Набитовича (місто як репрезентант категорії простору *sacrum*). Д. Матушкіна, Н. Анісімова акцентують на образно-символічному вияві міста в ширших

топосах, розуміють його як локус під впливом структуралістських уявлень. Аргументом ідеї про традицію звернення до образу міста в ліриці воєнної доби є праці В. Назарця. Згадки й окремі елементи аналізу образу міста в топосі російсько-української війни виявляємо в працях О. Пухонської, В. Супрун. Однак літературознавчі дослідження поезії саме від початку повномасштабної війни сьогодні ще нечисленні з об'єктивних причин. Водночас видаються слухними студії української сучасної мілітарної лірики в процесі її створення та викристалізування, оскільки після повного року війни її зображення в поезії стають більш явними, хоч усе ще не відбувається «відсіювання» часом великого пласта творчості.

Мета дослідження. З огляду на зазначене, метою статті є дослідження на матеріалі антології «Весна озброєна» найвиразніших тенденцій репрезентації в сучасній мілітарній поезії українського міста. Це зумовлює виконання таких завдань:

- схарактеризувати звернення до назв українських міст як до інтертекстуальних сутностей;
- проаналізувати образи українських міст у концепції «національного космосу» С. Андрусів;
- дослідити функціонування українського міста як локусу та символічного образу в топосі російсько-української війни.

Об'єктом дослідження є антологія воєнної лірики «Весна озброєна», видана за підтримки НСПУ в липні 2022 року. Фактичний матеріал – 37 віршів, у яких ужито назви конкретних українських міст.

Виклад матеріалу. Одним із можливих способів аналізу образів міст у збірці «Весна озброєна» є інтертекстуальний аспект. Інтертекстуальність перебуває в полі зору літературознавців із середини ХХ століття й досі залишається актуальним напрямом досліджень, оскільки, за твердженням О. Переломової (2008), відповідає специфіці сучасного мистецтва. Ю. Крістева, яка ввела цей термін у науковий обіг, у праці «Революція поетичної мови» (1974) обстоювала ідею, що інтертекстуальність – це «не наслідування чи відтворення, а транспозиція однієї чи кількох знакових систем в іншу знакову систему» (цит.

за Переломова, 2008, с. 17). Отже, для релевантного аналізу потрібно розуміти природу знакової системи гіпотексту (першоджерела). У цьому випадку ним є позалітературні тексти (фігурування назв міст у ЗМІ, дописах у соцмережах тощо). За концепцією Ю. Черняка (2011), вони є частиною загальнокультурного дискурсу, для якого характерний «певний філософський (світоглядний), онтологічний, естетичний чи інший позалітературний концепт, який знаходить осмислення і розвиток у літературній творчості письменників і оприявлюється в художніх текстах» (с. 6).

Звернення до назв міст, за нашим припущенням, може бути проявом немаркованої інтертекстуальності, яка виникає, зокрема, і з розрахунку на компетенцію читача, а саме на те, що інтертекстема та контекст навколо неї є для нього відомими. Назви міст розглядатимемо саме як інтертекстеми, тобто як «сегменти змістовної структури тексту (...), уведені до міжтекстових зв'язків», а також як «одиниці інтертексту, функціонально зорієнтовані міжтекстово, представники прототексту» (Скорина, 2019). У 16 віршах антології «Весна озброєна» назви якраз міст виступають, на нашу думку, інтертекстемами; найчастотніші з-посеред яких Харків (10), Київ (7), Маріуполь (6), Херсон (6), Ірпінь (5), Буча (4), Чернігів (4), Бородянка (3), Суми (3), Донецьк (2), Попасна (1), Охтирка (1). Частота звернення саме до цих назв, на нашу думку, обумовлена приблизним часом створення віршів (березень-квітень 2022 року), якраз у той час, коли ці локуси були місцями найзапекліших боїв з російською армією. Назви цих міст фігурують у списку нагороджених титулом «Міста-Герої України»; завдяки героїзму їхніх мешканців міста стали об'єктами меморіальної практики українців, зокрема в літературі.

Завдяки ЗМІ події, що відбувалися в містах, ставали загальновідомими, отже, кожна назва як своєрідний «айсберг» акумулювала у собі цілу сукупність наративів, розгорнутих у підтекстах творів: «Збудить під ранок сирена ревуча, / В сховок метнеться налякано тінь... / Боже, мій Боже, а як же там Буча? / Київ, розбомблені Харків й Ірпінь?» (І. Гентош, «Весна озброєна», 2022, с. 59); «Закрийте небо над Києвом! / Над Бучею, над Ірпінню, / Над Харковом, над

Дніпром, / хай нам з Висоти повіє / Божим теплом і добром!» (Л. Степовичка, «Весна озброєна», 2022, с. 238).

Окреслюючи видову належність цих інтертекстом, ми схильні вважати їх алюзіями, оскільки лише така інтертекстуальна одиниця здатна «вміщуватись» в одній лексемі, а також мати позалітературну природу (на відміну від цитати, ремінісценції та ін.) (Скорина, 2019, с. 130). Коли назви міст відіграють в поетичних текстах роль інтертекстом, вони виступають своєрідними сигналами, концентрують у собі наративи війни, слугують імагологічними маркерами «Свого» в мілітарному дискурсі. Завдяки їхньому поширенню в нелітературних текстах читач достатньо компетентний у тому, щоб вловити інтертекст та адекватно проінтерпретувати поетичний твір.

Водночас місто може бути місцем дії (локусом), тобто «обмеженим простором у складі необмеженого, для якого важливі ознаки відносної тотожності існуючого в реальній дійсності об'єкта і культурної значущості цього об'єкта для соціуму, на основі чого твориться когнітивна база і фіксуються стереотипні й індивідуальні уявлення про нього» (Матушкіна, 2018, с. 163–164). У топосі війни міста як обмежені територіально й психологічно одиниці виступають локусами, значущими для українського соціуму як імагологічні прояви «Свого», а для закордону – як знаменні через текст та когнітивну базу об'єкти.

За С. Андрусів (2000), образи міст можна розглядати як локуси, «через які загрожена культура розповідала про себе собі і світові, підтримуючи цією нарацією своє існування, утверджуючи свою присутність у світі живих» (с. 11). Українські міста в поетичних текстах означено як територію «Свого»; як елементи «національного космосу» (Андрусів, 2000, с. 32) і, хоч не завжди явно, протиставлені в цій ролі російським містам. Таку ж функцію образи українських міст утверджували у ліриці періоду після Другої світової війни: «Воєнна тематика в міській ліриці 40–50-х років стала безпосереднім відгуком на враження від жахів окупації й подальшого звільнення українських земель і країн Європи від фашистської чуми. Велика кількість українських поетів брала участь у цих визвольних

змаганнях і [...] творила масштабну епопею героїчного спротиву, важливими віхами якого ставали образи звільнених від ворога міст або міст, які не скорилися і змогли дати під своїми стінами гідну відсіч знівснїлому агресору» (Назарець, 2021, с. 287).

Прикладом фігурування міста як елемента імагологічного дискурсу є вірш В. Губарця «Хто ти, потворо-солдате?», у якому ліричний герой звертається до солдата ворожої армії: «*Бо в Ірпінї на світанку / Змовк ти навіки у танку*» («Весна озброєна», 2022, с. 75). Тут Ірпінь постає частиною безпосереднього театру бойових дій, а з іншого боку, – культурно значущим об'єктом і входить у концепцію модусу національної ідентичності, за С. Андрусів. Ворог гине на території, яка йому не належить, відтак місто виступає ще й «проекцією національної психології» (Андрусів, 2000, с. 32), яка диктує ненависть до ворожого.

У рамках підходу до війни як до загального топосу місто можна представити також як топоекфразис. Проблематику цього терміна розкриває Н. Мочернюк: «ліричний екфразис... допомагає розкрити не лише філософсько-естетичні погляди автора, а й хронотопне мислення епохи» (Мочернюк, 2018, С. 135). Науковиця цитує тези Олега Клінга про поняття топоекфразису як «опису у творі місця дії, що має особливе естетичне навантаження»; при цьому він існує за законами художньої реальності. У такому разі місце може стати одним із героїв літературного твору. Згадування окремих пам'яток міста здатне витворити комплексний екфразис, урбаністичний простір. Для досліджуваних нами поезій визначальним є «втручання» в цей часопростір мілітарного дискурсу. У поезіях, де міста представлені як топоекфразиси, події більш конкретні, детальніше описано перебіг війни: «*Висотка впала там, де Оболонь, / у Дарниці розплавилось каміння. / Травмовані Лук'янівка й Поділ...*» (В. Базилевський, «Весна озброєна», 2022, с. 14).

Через специфіку жанру образний ряд поетичних творів насиченіший, а слова концентрують у собі глибші, ніж в епічних жанрах, значення. Тож у певних поетичних творах неможливо провести чітку межу між поняттями «локус» та «символічний образ».

Наприклад, у поезії «Молитва» віднаходимо образ «неба над Києвом», де місто – водночас і частина цього образу, і місце воєнних дій (локус): «*Небо над Києвом, зранене, зоряне... / І збережи в княжім шоломі Києвім / Янгола-привида в небі над Києвом!*» (О. Кіс, «Весна озброєна», 2022, с. 119). Так само подано в поезії й образ Харкова: «*Нині важко. Страшно. Не до лірики. / Оборона Харкова... Гроза! / Кров'ю захлинається Авдіївка, / у вогнях пекельних замерза*» (Н. Дзюбенко-Мейс, «Весна озброєна», 2022, с. 91), де межа розуміння міста як локусу та як образу теж розмита. Подекуди вона взагалі стерта, а місто остаточно переходить у символічний образ через посередництво іншого образу: «*...небо відкрите як книга / Як телефонна книга міста Маріуполя / яка поступово перетворюється на записник / з чистими аркушами*» (О. Осмоловська, «Весна озброєна», 2022, с. 187). У ньому прочитується наратив геноциду, який відбувався там з перших місяців війни.

Творення яскравого символічного образу, який менше тяжіє до локусу, натомість є більш «оживленим», персоніфікованим, простежуємо в інтимній ліриці, сповненій особистих переживань автора. Таке спостерігаємо тоді, коли поет пише про рідне місто: «*Гатять по Щастю – / нашому щастю... / Гатять ординці – / Орки сучасні*» (О. Архангельський, «Весна озброєна», 2022, с. 11). Часто образи міст у таких поезіях супроводжувано звертанням до них ліричного героя, як у поезії про Суми: «*Місто моє травмоване. / Шкіряться блокпости. / Місто налите втому – / Місто моє, прости*» (Н. Позняк, «Весна озброєна», 2022, с. 199).

Як і локуси, символічні образи теж вписуються в «модус національної ідентичності», маркуючи національний досвід держави в мілітарній справі. Тож закономірно, що поряд із сучасними містами фігурують образи Батурина й Крути, які є топонімами сторінок військово-політичної історії України в її

боротьбі за свободу й незалежність: «*...прокинувся Батурин, Крути, / озвався пам'яті фантом, / але ж нестерпно важко бути / броньованим живим щитом*» (І. Ковальчук, «Весна озброєна», 2022, с. 134). У такий спосіб збережено традицію насичення назв міст образно-символічними значеннями; якщо Батурин і Крути є важливими точками української історії, міста, досліджувані нами у цій статті, стають локусами сучасної війни й потужними образами для сучасності.

Висновки. Отже, основними тенденціями представлення українських міст в антології воєнної лірики «Весна озброєна» є їх репрезентація як інтертекстем, локусів, топоекфразисів та символічних образів. Якщо брати до уваги використання назв міст в інтертекстуальній площині, то їх можна кваліфікувати як немарковані інтертекстеми, алюзії, що акумулюють наративи з позалітературних текстів. Тут також можна наголошувати на чисельності й частотності вживання одних назв порівняно з іншими (домінування у збірці номенів Київ, Харків, Маріуполь, Херсон). Міста виступають виразниками українського національного космосу, причому таку ж роль відіграють і їхні вияви як локуси «Свого» у загальному топосі війни. Межа між оприявленням міст як локусів, топоекфразисів та символічних образів подекуди розмита, що утруднює класифікаційний аналіз таких поезій. Символічний образ частіше постає в інтимній ліриці, часто емоційній, сповненій особистих переживань автора. У деяких творах такими символічними образами стають міста, через які трансльовано важливі сторінки української історії.

Перспективи дослідження. Актуальним напрямом подальших студій вважаємо розширення об'єкта дослідження: як залучення інших антологій лірики, так і компаративний аналіз різножанрових творів (наприклад, есеїв та щоденників зі збірки «Війна 2022») у контексті зазначеної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

- Андрусів С. Модус національної ідентичності. Львівський текст 30-х років ХХ століття : монографія. Тернопіль : Джура; Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 340 с.
 Весна озброєна : поезія / упор. М. О. Сидоржевський. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 302 с.
 Матушкіна Д. Д. Локуси міста як складники художнього простору в романі «Свято» Є. Пашковського. Львівський філологічний часопис : Збірник наукових праць. Львів, 2018. № 3. С. 163–167.

- Мочернюк Н.** Поза контекстом : інтермедіальні стратегії літературної творчості українських письменників-художників міжвоєнтя : монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. 391 с.
- Назарець М.** Тематичний діапазон української урбаністичної лірики 40–50-х років ХХ століття. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. 2021. № 45. С. 284–294.
- Пирогова Н.** Меморіальні практики під час війни. *Сучасний культурно-мистецький простір : креативні та інформаційно- комунікативні трансформації : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 21–22 червня 2022 року*. Київ : НАКККіМ, 2022. С. 138–139.
- Переломова О. С.** Лінгвокультурні коди інтертекстуальності українського художнього дискурсу : діахронічний аспект : монографія. Суми : Вид-во СумДУ, 2008. 208 с.
- Скорина Л. В.** «Гомін і відгомін» : дискурс інтертекстуальності в українській літературі 1920-х років : монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2019. 704 с.
- Черняк Ю.** Специфіка актуалізації ціннісної семантики «Гамлета» В. Шекспіра в українському шекспірівському дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05. Київ, 2011. 20 с.

REFERENCES

- Andrusiv, S.** (2000). *Modus natsionalnoyi identychnosti. Lvivskyi tekst 30-h rokiv XX stolittya [Modus of the National Identity. Lviv Text of the 30s of the 20th Century]*. Ternopil [in Ukrainian].
- Chernyak, Yu.** (2011). *Spetsyfika aktualizatsiyi tsinnisnoyi semantyky «Hamleta» V. Shekspira v ukrainskomu shekspirivskomu dyskursi [Specifics of the Actualisation of Valuational Semantics of «Hamlet» by W. Shakespeare in the Ukrainian Shakespearean discourse]*. (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Matushkina, D.** (2018). Lokusy mista yak skladnyky khudozhnyoho prostoru v romani “Svyato” Ye. Pashkovskoho [Loci of the City as the Elements of the Artistic Space in the Novel “The Celebration” by Ye. Pashkovsky]. *Lvivs'kyi filolohichnyi chasopys: Zbirnyk naukovykh prats – Lviv Philological Journal: Collection of Scientific Works*, 3, 163–167 [in Ukrainian].
- Mochernyuk, N.** (2018). *Posa kontekstom: intermedialni stratehiyi literaturnoyi tvorchosti ukrayinskykh pismennykiv-khudozhnykiv mizhvoyennya [Beyond the Context: the Intermedia Strategies of the Literary Works of Ukrainian Writers-Artists of the Interwar Period]*. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoyi Politechniky [in Ukrainian].
- Nazarets, M.** (2021). *Tematychnyi diapazon ukrayinskoyi urbanistychnoyi liryky 40–50-kh rokiv XX stolittya [Thematic Diapason of the Ukrainian Urban Lyric of the 40–50s of the 20th century]. Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya «Filolohiya» – Problems of Humanitarian Sciences: Collection of Scientific Works of Drohobych I. Franko National Pedagogical University. Philology*, 45, 284–294 [in Ukrainian].
- Pyrohova, N.** (2022). *Memorialni praktyky pid chas viyny [Memorial Practice in the Time of War]. Suchasnyi kulturno-mystetskyi prostir: kreatyvni ta informatsiino-komunikatyvni transformatsiyi: materialy Vseukrainskoyi nauково-praktychnoyi konferentsiyi – Modern Cultural and Artistic Space: Creative and Informational-Communicational Transformations: Materials of the Conference* (pp. 138–139). Kyiv: NAKKКiM [in Ukrainian].
- Perelomova, O.** (2008). *Linhvokulturni kody intertekstualnosti ukrayinskoho khudozhnyoho dyskursu: diakhronichnyi aspekt [Linguo-cultural Codes of Intertextuality in Ukrainain Artistic Discourse: Diachronic Aspect]*. Sumy: Vydavnytstvo SumDU [in Ukrainian].
- Skoryna, L.** (2019). *«Homin i vidhomin»: dyskurs intertekstualnosti v ukrainskiy literaturi 1920-kh rokiv [«Hum and Echo»: Discourse of Intertextuality in Ukrainain Literature of the 1920s]*. Cherkasy: Brahma-Ukraina [in Ukrainian].
- Sydorzhevskyi, M.** (Ed.) (2022). *Vesna ozbrojena: poeziya [Spring Armed Poetry]*. Kyiv: Lira-K [in Ukrainian].